

Marianne Sørensen

Nye måder

I.

Med udgangspunkt i kvindeforskningen har jeg gennem årenes løb interesseret mig for såvel feministisk litteraturteori som for flere andre litteraturteoretiske retninger eller »bølger«, som de benævnes i *K&K* 65-66. For mens det er muligt at forholde sig til disse forskellige »bølger« uden at beskæftige sig med feministisk litteraturteori, er det - i hvert fald i dag - ikke længere muligt at arbejde med den litterære kvindeforskning eller med feministisk litteraturteori uden at være bredere orienteret.

Som så mange andre mener jeg derfor heller ikke, at det giver mening at tale om feministiske eller post-feministiske litteraturteorier som noget, der kan isoleres fra de diskussioner, der i øvrigt føres om litteraturteori på universiteterne i dag. At gøre det ville være at give disse teorier patent på en mere absolut originalitet eller rettere på en teoretisk isolation, som der efter min mening ikke er dækning for - når disse teorier har forekommet mig så interessante, at jeg har undervist i »feministisk litteraturteori«, skyldes det tværtimod feltets rummelighed og dets mulighed for at føre i mange forskellige retninger, at åbne op for mange forskellige spørgsmål. Og her kan spørgsmålet om kønnet nogle gange stå centralt, mens det på andre tidspunkter kan være perifert - kan lade sig suspendere til fordel for de mange andre interessante spørgsmål, man kan stille om forholdet mellem litteratur og teori. Men ikke desto mindre kommer spørgsmålet om kønnet ofte til at åbne op for nogle grundlæggende problematiseringer: om den forskendes involvering i sit emne - forsker/læser vi som mænd og kvinder? - hvilket atter kan føre til grundlæggende spørgsmål om kønsidentitet og identitet i det hele taget.

For Virginia Woolf forekom det lige så vigtigt, at en skrivende kvinde skulle fastholde det »at være kvinde«, som at hun skulle kunne glemme det. For mig selv har det - i en lignende forstand - været frugtbart på en gang at bevæge mig i kvindeforskningens og i den øvrige forsknings litteraturteoretiske sammenhænge. Denne dobbelte orientering har nok medført et dobbelt arbejde, men også en dobbelt inspiration. På sine

tidspunkter dog også en dobbelt forvirring! - som prisen man ind imellem må betale, for den luksus det er at suspendere de sikre positioner og vedtagne præmisser.

I de fagkritiske år, hvor jeg var ved at komme i gang på universitetet, var mit litteraturteoretiske udgangspunkt imidlertid stærkt styret af behovet for sikkerhed. Den fandt jeg i de strukturalistiske teorier, hvor den metodiske stringens forekom mig at være et velgørende alternativ til den biografisk orienterede eller nykritiske fortolkningspraksis, som jeg først var blevet præsenteret for på mit fag. Med den strukturalistisk-tematiske tekstlæsning fandt jeg en række analysemodeller, som jeg selv var i stand til at aplikere på fiktionen - her opstod et fagligt udgangspunkt, som jeg ikke kan forestille mig at have været foruden - et udgangspunkt som jeg forholder mig til den dag i dag.

Marianne Sørensen er kvindelitteraturforsker.

Arbejds-mæssigt blev 70'erne for mig en periode, hvor jeg forsøgte at oparbejde en slags videnskabeligt fundament med litteraturen som udgangspunkt for videre studier - især i socialhistorie og i psykoanalyse - i mindre grad i forhold til det specifikt litterære eller til et filosofisk refleksionsniveau. Min opmærksomhed rettede sig dermed snarere mod indholdet end mod udtrykket i litteraturen, det drejede sig snarere om »hvad« tekster betød, end om »hvordan« de betød, for nu at bruge en måske allerede lidt slidt, men alligevel sigende formulering.

Forestillingen om den totale fortolkningsmodel, hvor litterære, samfundsvidenskabelige og psykoanalytiske niveauer kunne tænkes sammen i skøn harmoni, var i hvert fald et ideal, der spøjte hos undertegnede - selv om jeg i den daglige praksis nøjedes med at efterstræbe den »modsigelsesfri« og »udtømmende« analyse - som læreren i tekstanalyse havde sagt, at vi skulle. Og først efterhånden gik det op for mig, at forestillingen om at kunne »se alt« - relevant - i en tekst forudsætter en fortrængning af en bestemt kendsgerning: at når man ser noget, vil der til gengæld altid være noget vigtigt, som man ikke ser - som i det berømte figur/grund-billede af vassen eller de to profiler. Forsøg på at bagatellisere forskerens subjektive involvering i sit stof eller på at gøre læsninger til spørgsmål om »rigtige« eller »forkerte« analyser forekommer mig derfor også absurde i dag.

Med diskussionerne om de læserorienterede teorier blev der da også taget fat på denne problemstilling, men på det tidspunkt havde jeg selv forladt universitetet for et stykke tid. Det skete blandt andet med en følelse af påtrængende og uafklarede spørgsmål til analytiske modeller, som virkede statiske, fastlåsende og alt for forudsigelige, efterhånden som binære modsætningspar og sommerfuglemodeller var blevet en ny ortodoksi - som let kunne virke reducerende på tekstlige nuancer, dobbeltydigheder og brud.

Samtidig virkede de sociale og psykologiske forklaringsrammer ofte kunstigt stabiliserende i forhold til teksternes egenart: med socialhistorien i hånden kunne man f.eks. gøre rede for det »kvindelige« og det »mandlige« som samfundsskabte og socialpsykologisk producerede størrelser, men hvordan gøre rede for det særdeles kvindelige forfatterskab af en mandlig forfatter og vice versa?

Som så mange andre begyndte jeg at problematisere den konstante fixering af det »kvindelige« og det »mandlige« som referencer i forhold til fiktion, fordi de teoretiske bestemmelser af kønnenes egenart så ofte blev projiceret ind i teksten som en slags selvopfyldende profeti eller facitliste. Men disse teoretiske facitlister stod samtidig i pudsig kontrast til

hverdagens iagttagelser, hvor det, som Anne Knudsen skriver, kan være »rørende at se følsomme, fredssommelige, forvirrede, poetiske mænd sidde i deres lænestole og varme sig ved tanken om, at mænd nu en gang »er« aggressive, rationelle eller hvad det kan være. Og det er morsomt at se tyranniske, knivskarpe, manipulerende, argumentationsstærke kvinder lüne sig med ideer om, at kvinder nu en gang »er« mere følsomme, hjertevarme eller fredselkende - eller hvad det nu kan være.«¹

Her syntes hverdagens iagttagelser at træde ind som korrektion til teorierne for at problematisere dem. Er forskellighederne mellem kvinder i virkeligheden mere påfaldende end lighederne? Findes der en »egentlig« kvindelighed eller mandlighed? Eller må vi - i den litterære kvinde- eller kønsforskning - nøjes med at forske i *forestillinger* om kvindelighed og mandlighed som de træder frem i fiktion og teori?

Med dekonstruktionen blev der sat focus på disse forestillinger - og det var derfor heller ikke nogen udefra kommende »Zeitwende«, der gjorde mig åben over for de ny tankegange, da jeg vendte tilbage til universitetet og konstaterede, at der her foregik en udvikling, som knyttede an til logikken i mine problematiseringer af egne positioner.

Med dekonstruktionen blev den litterære kvindeforskning da også teoretisk og metodisk bevidst på en anden måde end før, og dette indebar samtidig et nyt refleksionsniveau, hvor der blev sat focus på de filosofiske og æstetiske præmisser for forskellige teoridannelser og metoder.

Et af udgangspunkterne var som bekendt kritikken af strukturalismens binære modsætningspar: her bestræbte dekonstruktivisterne sig på at opløse filosofiske modsætningspar ved at vise, hvordan den ene pol (kultur/natur, intellekt/følelse, mand/kvinde o.s.v.) forudsatte den anden begrebsmæssigt. Men også på at vise, at denne begrebsmæssige betydningdannelse samtidig indebar en magtbalance mellem en »svag« og en »stærk« pol - idet den stærke pol hentede sin styrke og »egentlighed« fra marginaliseringen og devalueringen af den anden.

Der var her stof til (køns)politisk eftertanke, men i det hele taget medførte den danske genopdagelse af post-strukturalismen et skærpet filosofisk refleksionsniveau og en forøgelse af den æstetiske bevidsthed, hvor diverse traditioner inden for den litterære kvindeforskning kunne underkastes en kritisk undersøgelse. Hvilke forestillinger var der f.eks. om fiktion, om identitet, sprog og køn i den anglo-amerikanske kvindeforskning (som havde præget den litterære kvindeforskning i Danmark i 70'erne og begyndelsen af 80'erne), og hvorledes blev de samme problemstillinger tænkt igennem i den franske, feministiske litteraturteori?

I bogen *Sexual/Textual Politics* fra 1985 stillede Toril Moi² dette

spørgsmål, idet hun sammenlignede de teoretiske præmisser i den litterære kvindeforskning i England/USA (som var stærkt præget af en liberal, humanistisk tradition) med den franske post-feminisme (som til gengæld udsprang af en fransk »anti-humanisme«, især inspireret af Lacan og Derrida). I bogen tilslutter Toril Moi sig en post-feministisk kritik af megen 70'ertænkning i forhold til kønnet - men hun tror samtidig, at det er muligt at sammentænke elementer fra den humanistiske og den antihumanistiske tradition i en helhedsmodel, som på en gang skal bruges til at fortolke og forandre på kønsforholdet.

Jeg mener ikke selv, at det er muligt at sammentænke de to traditioner, som netop er dannet historisk i en lang, dialogisk afgrænsning i forhold til hinanden. Og jeg tror heller ikke på en helhedsmodel, som på én gang skal levere teorier og metoder til analyse af litteratur og afstikke retningslinjer for køns/politisk handling. Man kan være enig eller uenig med Toril Moi, men med 80'ernes introduktioner til dekonstruktion og post-strukturalisme var der i hvert fald åbnet op for en kritik af såvel den traditionelle, humanistiske forskning som af den strukturalistiske og »kontekst«bevidste forskning.

Når jeg og mange andre har oplevet det som en befrielse og en udvidelse af det teoretiske opmærksomhedsfelt efter en stagnerende periode i kvindeforskningen, har denne oplevelse måske ind imellem resulteret i en naiv overidentifikation med ny positioner. Men er det nødvendigvis klogere at forsvare det »gode gamle« mod det man opfatter som det »dårlige ny« end at forsvare eksistensen af noget nyskabende (jeg tør næsten ikke skrive »sjovt«) i det ny? Jeg må indrømme af den massive, defensive reaktion fra dele af min egen generation ind imellem har overrasket mig. Bl.a. fordi post-strukturalismen jo ikke nødvendigvis er politisk eller kønspolitisk passiviserende, som det så ofte hævdes. Jeg tænker f.eks. på Edward Said - eller på Julia Kristeva, som vil udvide rammerne for vores definition af begrebet »politisk«.

Er der større interesse for det ny blandt kvinder af 68-generationen end blandt mænd? Eller er det et generationsspørgsmål, hvorledes man forholder sig? Det er svært at vide, og enquêten i K&K nr. 65 & 66 giver ikke nogen mulighed for at vurdere situationen, da man hverken præsenteres for kvinder - eller for mænd under 42 år. En introduktion til dekonstruktion - især skrevet af yngre forskere - nemlig antologien *Tekst og Trope*,³ har dog lige så mange bidragydere blandt kvinder som blandt mænd - ligesom kvinder andetsteds har leveret introduktioner til dekonstruktion, hvor de præsenterer konkrete, teoretiske forfatterskaber (bl.a. af Shoshana Felman, Julia Kristeva og Hélène Cixous).⁴

II.

Når jeg alligevel ikke selv er blevet dekonstruktivist (selv om jeg fik glæde af dekonstruktionens problematiseringer), så skyldtes det især, at jeg har været for optaget af at finde mine egne ben til at tilslutte mig nogen »skole« på en helhjertet måde. Arbejdet med litteraturens »kontekster« forekommer mig stadig interessant, selv om min interesse nu går mere i retning af videnskabs-, idé- og litteraturhistorien end af socialhistorien.

Samtidig har forholdet mellem litteratur og teori ændret sig for mig på en måde, hvor jeg i højere grad er blevet klar over mulighederne i at stille de to forskellige genrer sammen, i stedet for at underordne fiktionen i forhold til teorien. Hvis den poetiske og den videnskabelige erkendelse opfattes som to forskellige, men ligeværdige måder at undersøge verden på, bliver det jo muligt at lade de to »måder« gå ind i en dialog, hvor teorien kan tale med fiktionen - i stedet for at forsøge at dominere den for at bekræfte sig selv og sin forklaringsværdi (som den »stærke« pol i forhold til den »svage« i dekonstruktionens model for kulturens magtfordelinger). Litteraturens »kontekster« er måske også en slags litteratur, for så vidt de er skrevne kilder - og samtidig kan litteraturen allerede indeholde sine kontekster i form af et »teoretisk« refleksionsniveau. Her forekommer den forøgede sensibilitet og respekt i forhold til litteraturens egne, forskellige erkende- og symboliseringsmåder mig at være det største litteraturhistoriske skred i 80'erne.

Det er en sådan sensibilitet Shoshana Felman demonstrerer i »Turning the Screw of Interpretation«, ⁵ hvor hun nærlæser Henry James roman *The Turn of the Screw*. Felmans læsning er blandt andet en kritik af en bestemt slags psykoanalytisk fortolkning, hvor fortolkeren tager patent på teoriens (her Freuds psykoanalyses) »egentlige« indhold i mere eller mindre hasarderede udlægninger og symptomallæsninger. Det betyder ikke at Felman afviser den psykoanalytisk informerede læsning, faktisk er hendes egen læsning også psykoanalytisk, men 'with a difference': når Felman citerer Lacan er det mere som samtalepartner end som »facitliste« i forhold til Henry James. Lacan bruges derfor ikke til at korrekse James, og der refereres heller ikke til nogen formodet, egentlig »mening« i hans teorier - i stedet citeres hans ord som en 'suggerende' tekst parallelt med teksten i James roman.

Med denne metode etablerer Felman et åbent rum for læseren, og der peges ud mod mange forskellige perspektiver blandt andet af litteraturhistorisk og idéhistorisk art. Jeg kan derfor heller ikke tilslutte mig

Jørgen Holmgaards kritik, når han i *K&K* 65-66 bebrejder Felman, at hun ikke lægger et historisk perspektiv på James roman. Dels prætenderer Felman jo ikke at skrive en helhedstolkning - hendes læsning er netop en kritik af selve forestillingen om at kunne »se alt« - på en gang - i en tekst. Dels mener jeg som nævnt ikke, at hendes diskussion af James udelukker eller blokerer for de historiske perspektiver. Man kunne f.eks. tage fat på de to forskellige slags læsere af romanen, som James selv forestiller sig i forordet til New York-udgaven af bogen, hvor han opererer med en »naiv« og en »s sofistikeret« læsertype og dermed med to forskellige fortolkningsmuligheder i forhold til romanen.

I Felmans eksempler fra romanens receptionshistorie optræder disse to typiske læsere da også : den metafysisk/naive (som opfatter romanens konflikt som et spørgsmål om de gode og de onde kræfters spil), og den psykoanalytisk/s sofistikerede (der læser romanen som en sygehistorie). Romanens udfordring er nu, at begge disse læsertyper må frustreres på bogens sidste sider, hvor begges fortolkninger viser sig være utilstrækkelige læserstrategier: for ingen af dem giver mening i det perspektiv, som romanens slutning kaster tilbage på handlingens forløb. Begge læsere må derfor læse om, og læserne tvinges derfor - ideelt - til at reflektere over deres egen læsning eller overføring i forhold til teksten.

I dette forhold ligger romanens dobbelthed: den er på én gang en roman og et litteraturteoretisk essay. Og James må da også have opereret med en tredje type læser, nemlig den litteraturteoretisk interesserede læser som ville lade sig udfordre af hans drilagtighed og gå ind på at påtage sig arbejdet med at udforske romanens tvetydigheder. Der findes her en parallel til James' novelle »The Figure in the Carpet«, som også har udgjort en klassisk udfordring for litteraturteoretikere af forskellig observans - som det utvivlsomt har været James mening at den skulle. Med denne novelle og med *The Turn of the Screw* har forfatteren i hvert fald anstrengt sig til det yderste for at opfylde en af sine litteraturteoretiske programmerklæringer om at »få læseren til at arbejde«.

Der er da heller ikke noget i Felmans læsning, som forhindrer et videre arbejde med de tre læsertyper. De to første: den metafysiske og den psykoanalytiske, anti-metafysiske fortolker synes i hvert fald at indskrive sig i 1800-tallets engelske idéhistorie med dens brydninger mellem viktorianske værdier og dens anfægtelse af disse værdier gennem en videnskabelig, anti-metafysisk og rationel kritik. Samtidig er den tredje læser, nemlig James' litteraturteoretiske læser nu blevet litteraturteoretisk historie, for på James' tid blev læseren jo faktisk aktiveret. Og derfor ikke på samme måde styret af en alvidende, olympisk fortæller

som i den traditionelle, realistiske roman - med James peges frem mod læserens mere aktivt udlæggende rolle i modernismen.

I det hele taget forekommer det historiske perspektiv på læsningen mig givende: andre perioders læsninger kaster jo et oplysende skær frem på vores egne tekstlæsninger, og samtidig sætter fortidens æstetiske diskussioner vores egne teorier i et historisk relativiserende skær.

I den forbindelse har jeg blandt andet beskæftiget mig med en anden engelsk forfatter, George Eliot, som skrev sine romaner i 1800-tallets anden halvdel. Med Eliot opstår den »psykologiske« roman, som James fører videre under mere utraditionelle fortælleformer. Og af den engelske kritiker F.R. Leavis bliver de to i vort århundrede regnet blandt de største romanforfattere i den litterære tradition: blandt »the pre-eminent few«⁶ som Leavis kalder dem i sin bog *The Great Tradition* fra 1948.

For Leavis repræsenterer Eliot en positiv humanisme og en højtbevisen »modenhed«. Disse begreber vurderes imidlertid helt anderledes i Catherine Belseys strukturalistiske *Critical Practice*⁷ fra 1980: her er humanisme blevet et skældsord, og Eliot en af de hovedansvarlige for en indoktrinerende »klassisk realisme«, som har til hensigt at tilsløre litteraturens ideologiserende funktion i klassesamfundet. Inspireret af Althusser, Barthes og Lacan kritiserer Belsey Eliot som eksponent for en klassisk realisme, som insisterer på et sammenfald mellem sproget og referenterne ude i verden, på narrativ »lukning« og på et hierarki af diskurser, hvor en af stemmerne tager patent på den endelige viden og sandhed.

Sådan ser det ud for Belsey - for Cynthia Chase rummer Eliots sidste roman *Daniel Deronda* imidlertid en særdeles selvbevidst dekonstruktion af sig selv, hvor alle forestillinger om kausalitet, om subjektet, identitet, repræsentation og oprindelse bliver dekonstrueret eller problematiseret via ordlyden i et brev, som den ene romanperson sender til den anden.⁸

For Leavis, Belsey og Chase er »Eliot« åbenbart en meget forskellig person, en eksponent for meget forskellige skrivemåder eller æstetisk/teoretiske programmer. Hvad skal man nu tro?

Hvis man ser på Eliots store forfatterskab, som strækker sig over 25 år, viser der sig faktisk at være stof til mange forskellige opfattelser, et forhold som bl.a. knytter sig til forfatterskabets skiftende perspektiver på nogle grundlæggende filosofiske og æstetiske problemstillinger. Og det er da også gennemarbejdningen af disse problemstillinger, som danner en del af baggrunden for de forskellige opfattelser af Eliot hos Leavis, Belsey og Chase.

Realismeintentionen i det tidlige forfatterskab er således dybt præget

af Eliots udgangspunkt i humanismen (som fik hende til at oversætte Feuerbach). Det er bl.a. Feuerbach, som spørger, når fortælleren formaner sin læser om at trække alle ideelle projektioner tilbage fra den populære litteraturs spektakulære helte og heltinder for at koncentrere sig om hans egne upåfaldende, men realistiske menneskeskildringer. Mennesket sættes i centrum, og der findes samtidig en længsel efter et umiddelbart forhold mellem kunst og virkelighed. Det tidlige forfatterskab rummer således eksplicite æstetiske programmerklæringer, hvor Eliot sammenligner den sande kunst med et spejl og med det hollandske maleri, kendt for den omhyggelige og realistiske gengivelse af hverdagens genstande og begivenheder.⁹

Ud fra denne spejlmetafor anskues forholdet til sproget nu med en vis bekymring: fortællerenes ønske om at sige sandheden kan nemlig alt for let forpurre af det forrædderiske svælg mellem intention og udførelse, indhold og udtryk. Sprogets metaforiske aspekt bliver et problem som diskuteres eksplicit af fortælleren - men senere i forfatterskabet accepteres sprogets forførende og socialiserende funktion som et uomgængeligt vilkår »for we all of us, grave or light, get our thoughts entangled in metaphors, and act fatally on the strength of them«, som fortælleren fastslår det i den næstsidste roman.¹⁰

Oplevelsen af sproget har nu ændret sig sammen med realismeformen. Verden ser anderledes ud for romanernes fortællere, som nu tager svælget mellem indhold og udtryk som et givet vilkår i den moderne verden, hvor »signs are small measurable things, but interpretations are illimitable«. ¹¹ I denne udvikling fra det tidlige til det sene forfatterskab har Eliots position ændret sig fra et humanistisk udgangspunkt (hun oversætter Feuerbach til engelsk, men ønsker alligevel at fastholde den kristne etik - til stor irritation for Nietzsche!) til en radikal kritik af de tidlige filosofiske og æstetiske præmisser for det tidlige forfatterskab. Man kan sige at hun som humanist sætter mennesket i centrum i det tidlige forfatterskab, men at hendes focus efterhånden glider over på de store »bestemmelser« på dette menneske. Og hun foretager derfor en fortløbende revidering af sine forestillinger om disse bestemmelser: af det sociale, af sproget, af subjektivitetsbegrebet, af kønnet - og af forholdet mellem sprog og virkelighed. Det er nemlig selve det æstetiske arbejde, der tvinger hende til at forholde sig til disse spørgsmål om sprog, karakterdannelse, køn o.s.v.

Eliots eget æstetiske arbejde tvinger hende til at stille de store filosofiske spørgsmål, men de skiftende svar peger ud mod en større videnshistorie, hvor man i forfatterskabet kan finde en bestemt udgave af

humanismen, en bestemt kimform til Saussures sprogtænkning, en bestemt dialog med tidens debat om det ubevidste o.s.v. Her findes også tendenser, der peger frem mod strukturalisme og post-strukturalisme, når Eliots udgangspunkt i humanismen efterhånden får hende til at stille nogle af »anti-humanismens« spørgsmål.

For mig er Eliots forfatterskab da også blevet en lille videnshistorie, der peger ud mod et meget større rum, også litteraturteoretisk. Den er personligt udformet, men ikke uden generel relevans for så vidt hun skriver sig ind i 1800-tallets videnskabelige og filosofiske debatter i det intellektuelt diskuterende forfatterskab. I vor tid, hvor den litteraturteoretiske »humanisme« og »anti-humanisme« oftest polariseres,¹² har det da også givet mig stof til eftertanke, at disse to tankeuniverser alligevel har kunnet rummes og brydes med hinanden i en bestemt forfatter på et tidspunkt, hvor metafysik og metafysikkritik kæmper med hinanden i 1800-tallets kulturelle opbrud.

III.

Jeg tror i det hele taget, at det kan være meget sundt at bevæge sig rundt i den slags videnshistoriske udflugter. Vore dages post-strukturalisme bliver for mig ikke mindre interessant af, at 1800-tals forfattere som Henry James har haft fat i læserens medstrukturerende og medskabende rolle - eller af at Eliot har reflekteret over signifiantens forførende magt og tegnenes tvetydighed.

Det er snarere tværtimod - det ny bliver ikke nødvendigvis til gammel vin på ny flasker fordi andre har tematiseret de samme spørgsmål - jeg tror, de bliver rejst på nye måder alligevel. Så kan opmærksomheden på de »gamle« - som jo formulerede deres kritik og deres synspunkter i en anden sammenhæng, inden for andre modsætninger, til gengæld tjene en vigtig funktion ved at gøre os fremmede for vores egne selvfølgeligheder. På den måde kan de låne os et fremmed og relativierende blik,¹³ når vi vender tilbage til vores synspunkter, vores modsætninger, og vores polemiske afgrænsninger i forhold til hinanden.

Jeg tror i det hele taget både på mulighederne i at lade *hverdagens* refleksioner anfægte os teoretisk og på mulighederne i at lade teoriernes *historie* gøre os fremmede for det, der nu virker selvfølgeligt og indlysende. Ikke for at »se alt«, men for at påtage os det vekslende blik, som på én gang gør os i stand til at gå ind i en forskningsmæssig diskussion

med andres teorier og i en verbal diskussion med anderledestænkende.

Noter

1. I: *Nyt Forum for Kvindeforskning* nr.4, 1988 s.14 i artiklen "Hvorfor ikke kvindeforskning?"
2. Toril Moi: *Sexual/Textual Politics. Feminist Literary Theory*, Methuen, 1985.
3. *Tekst og Trope*, red. Lars Erslev Andersen og Hans Hauge, Modtryk, 1988.
4. Charlotte Engberg præsenterede f.eks. Shoshana Felman i *Kritik* nr. 79/80, 1987, Britta Thim Knudsen skriver om Julia Kristeva i *Kritik* nr.85, 1988, mens Lis Haugaard og Merete Stistrup Jensen introducerede til Hélène Cixous i *Kritik* nr. 71, 1985. I bogen *Nietzsche - en tragisk filosof*, Modtryk 1985, skriver Bodil Marie Thomsen om »Moderne feministisk skriftteori - og Nietzsche?«
5. I: *Writing and Madness. Literature/Philosophy/Psychoanalysis*, Cornell University Press, 1985.
6. F.R.Leavis: *The Great Tradition*, Peregrine Books, 1983 s. 11.
7. Catherine Belsey : *Critical Practice*, Methuen 1980.
8. Cynthia Chase: »The Decomposition of the Elephants: Double-Reading Daniel Deronda«, *PMLA* 93 (1978).
9. George Eliot *Adam Bede* kap. 17, Penguin English Library, 1983
10. George Eliot *Middlemarch*, Penguin English Library, 1969 s. 111.
11. samme s. 47.
12. Jfr. Søren Schous artikel om "Krible-krable-skolen og den røde tråd" i *Kritik* nr. 82, 1987 og debatten omkring den i *Kritik* nr. 86, 1988.
13. à la Foucaults blik i *Les mots et les choses* fra 1966, hvor det videnshistoriske projekt bl.a. skal sætte nutidens viden i relief som noget ikke-selvfølgeligt.